

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΑΘ. ΚΟΤΣΙΑΝΟΣ

4
και

6

ΠΩΣ ΗΤΑΝ
Η ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΣΤΑ 1869

Ἀνάτυπον ἐκ τῶν Χρονικῶν τῆς Χαλκιδικῆς
Τεύχη 29 - 30

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
1977

ΠΩΣ ΗΤΑΝ Η ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΣΤΑ 1869

(Πριν από 107 χρόνια)

114

Σε μία μελέτη μου που δημοσίευσα το 1961 με τον τίτλο «Ένα ταξίδι στην Χαλκιδική στα 1793» έδωκα μία παραστατική εικόνα της Χαλκιδικής, όπως ο τόπος αυτός ήταν στα 1793, πριν δηλαδή από 183 χρόνια. Στηρίχθηκα τότε στις πληροφορίες, έντυπώσεις και κρίσεις του Γάλλου Προξένου Θεσσαλονίκης E. Cousinery, που τον καιρό εκείνο είχε περιηγηθεί ολόκληρη τη Μακεδονία και δημοσίευσε αργότερα, το 1826, στο Παρίσι ένα βιβλίο με τον τίτλο «Voyage dans la Macedoine», κεφάλαια του οποίου αφιέρωσε στη Χαλκιδική, που την είχε περπατήσει από τη μία άκρη ως την άλλη και έντυπώσιάζθηκε θαυμάσια από τον τόπο και τους κατοίκους του.

Τώρα, στην εργασία μου αυτή θα παρουσιάσω ένα πορτραίτο της Χαλκιδικής του έτους 1869.

Στο έγγραφο μου αυτό θα με βοηθήσει ο Νικόλαος Χρυσανθίδης.

Αναδιψώντας το περασμένο καλοκαίρι την τόσο πλούσια βιβλιοθήκη της Γερᾶς Μονῆς Διονυσίου του Ἁγίου Ὁρους ἀνακάλυψα ἕνα βιβλίο που τιτλοφορεῖται «Αὐτοσχέδιος περιγραφή τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου μετ' ἀρχαιολογικῶν σημειώσεων καὶ ἱστορικῶν συμβάντων» καὶ που ἐκδόθηκε «ὐπὸ Νικολάου Β. Χρυσανθίδου τοῦ Βυζαντίου» «Ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἡ Ἀνατολή» Εὐαγγελينوῦ Μισαηλίδου 1870».

Τὸ βιβλίο αὐτὸ εἶναι ἀφιερωμένο «Τῷ Σεβασμιωτάτῳ πρώτῳ Μητροπολίτῃ Κασσανδρείας Κυρίῳ Κυρίῳ ΧΡΥΣΑΝΘΩ: τῷ Καισαρεῖ, Ἀνδρὶ φιλογενεῖ καὶ φιλομούσῳ καὶ καθ' ἅπασαν μὲν ἀρετὴν ἀγαθῷ, ἐμοὶ δι' εὐεργετικωτάτῳ Γέροντι τήνδε τὴν βίβλον ἀνατίθημι. Ὁ Ἐκδότης.».

Εἶχε πραγματοποιήσει ὁ συγγραφέας στὰ 1869 ἕνα ταξίδι ἀπὸ τὴν Χαλκιδικὴ συνοδεύοντας τὸν Μητροπολίτη Χρῦσανθο καὶ θέλησε νὰ τυπώσῃ ἀργότερα στὴν Πόλῃ τίς παρατηρήσεις που ἔκανε, τὰ συναισθήματα που δοκίμασε ἀπὸ τὴν πορεία του αὐτῆ, κι ἔτσι μᾶς ἔδωκε (μετ' ἅς τις ζωντανές του περιγραφές καὶ μετ' ἅς τις διαφωτιστικές του πληροφορίες, μετ' ἅς τὰ σχόλια καὶ τοὺς χαρακτηρισμούς του) ἕνα ἀξιόλογο καὶ μεγάλου ἐνδιαφέροντος ντοκουμέντο γιὰ τὸ πῶς ἦταν ἡ Χαλκιδικὴ στὰ 1869, δηλαδή πρὶν ἀπὸ 107 χρόνια.

X O

πλησίον τῆς ἀρχαίας πόλεως Χαλκίδος (νῦν Βραστά καλουμένης) χύνεται εἰς τὸν Τορωναῖον κόλπον».

ε'. *Περὶ τῶν κατὰ τὴν Χερσονήσον Σιθωνίαν χωρίων.*

Ἀρχίζει ὁ περιηγητὴς τὴν ἐπίσκεψή του εἰς τὴν Σιθωνία ἀπὸ τὴν Ὀρμύλια, προχωρεῖ πρὸς τὴν Νικήτη, ἀνεβαίνει εἰς τὸν Παρθενῶνα, φθάνει εἰς τὴν Τορῶνη, κατευθύνεται εἰς τὴν Συκιά καὶ εἰς τὴν Σάρτη, βαδίζει πρὸς τὸν Ἅγιον Νικόλαον καὶ καταλήγει εἰς τὸ Μεταγγίτσι. Καὶ ἰδοὺ τί μᾶς ἀφηγεῖται «Περὶ τῶν κατὰ τὴν Χερσονήσον Σιθωνίαν χωρίων» καὶ «Περὶ τῶν Μετοχιῶν τῶν ἐπὶ τῆς χερσονήσου Σιθωνίας κειμένων».

1. ΣΕΡΜΥΛΙΑ

Τὸ χωρίον τοῦτο, ὅπερ λείφανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Σερμύλης διατελεῖ καλεῖται σήμερον Σερμύλια καὶ Ὀρμύλια. Κεῖται δὲ εἰς τὰς ὑπορείας τῆς νοτιο-ανατολικῆς πλευρᾶς τοῦ ὄρους Κύλλης, ὅπερ φέρει μεταλλεῖα χαλκοῦ, καὶ ἐκτείνεται μικρὸν ἐπὶ τῆς ἐκτεταμένης ἐκείνης πεδιάδος ἐχούσης ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ρηθέντος ὄρους μέχρι τῆς θαλάσσης δύο περίπου ὥρων τὴν πεδιάδα ταύτην διαπερᾶ ὁ Χαθρίας ποταμὸς χυνόμενος πρὸς τὸν Τορωναῖον κόλπον πάντες δὲ οἱ ἀγροί, ἄμπελοι, ἐλαιῶνες, συκαμινεῶνες καὶ ἄλλα τινα καρποφόρα δένδρα, κτήματα τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Σερμυλίας τυγχάνοντα, κείνται ἐπὶ τῆς πεδιάδος ταύτης.

Σύγκειται δὲ τὸ χωρίον Σερμύλια ἐκ τριακοσίων περίπου οἰκιῶν. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ χωρίου τούτου εἶναι μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, οὐχ' ἦττον δὲ καὶ κεκοσμημένη· σεμνύεται δ' ἐπ' ὄνοματι τοῦ ἁγίου μεγαλομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Τροπαιοφόρου· ὑπάρχει δὲ καὶ Ἑλληνοαλληλοδιδασκτικὴ Σχολή, λαμπρὸν τυγχάνουσα οἰκοδόμημα ἀναλόγως τοῦ χωρίου· ἀνηγέρθη ἐκ θάθρων αὐτῆ τῷ 1863 ἔτει, τῇ ἀξιεπαίνῳ προτροπῇ μὲν τοῦ τότε Μητροπολίτου Κασσανδρείας νῦν Δέρκων Κ. Νεοφύτου, τῇ γενναίᾳ δὲ συνδρομῇ τῶν τοῦ χωρίου τούτου κατοίκων.

Κατ' ἔτος τῇ ἑορτῇ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων (Ἰουνίου 30) γίνεται ἐκεῖσε ἐμπορικὴ πανήγυρις, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας πλείστοι ἐκ διαφόρων πλησιοχώρων χωρίων ἐκεῖ μεταβαίνοντες μετὰ διαφόρων ἐμπορευμάτων πωλοῦσιν αὐτὰ ἢ ἀνταλλάσσουσιν.

Ὀλίγον τι δὲ μακρὰν τοῦ χωρίου ὑπάρχει παρά τινι ἐξωκκλησίῳ τῆς Ἁγίας Τριάδος τὸ Νεκροταφεῖον τῶν κατοίκων, περιτοιχοῦμενον ὑπὸ τοῦ ἁγίου ἀνηγέρθη δὲ τῷ 1866 ἔτει, ὑπὸ τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθου.

Τὸ κλίμα δὲ τοῦ χωρίου τούτου εἶναι νοσῶδες. Κατὰ μῆνα Ἰούνιον, Ἰού-

X O

ὄνομα. Κατὰ δὲ τὴν ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου μάρτυρος Μάμαντος (2 Σεπτεμβρίου) πανηγυρίζουσιν οἱ κάτοικοι, συναρχομένων ἑκείσε καὶ πλείστων ὄσων ξένων ἐκ τῶν πέριξ χωρίων, καὶ αὐτῶν εἰσέτι τῶν γειτνιαζόντων πόλεων, ἐμπορίου χάριν.

Μεταξὺ δὲ τῶν χωρίων Ἁγίου Μάμαντος καὶ Μυριοφύτου παραρρέει ὁ ὡς ἐκ τῆς πόλεως Ὀλύμβου παρονομασθεὶς Ὀλυμβιακὸς ποταμὸς, πρὸς τὸν Τορωναῖον ἐκβάλλων κόλπον.

Δυστυχῶς ὅμως τὸ χωρίον τοῦτο, ἕνεκα ὑπερόγκων ὡς φαίνεται χρεῶν, διατελεῖ ἐν εἴδει ἐπαύλεως ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν ἄρχοντός τινος τῆς πόλεως Σερρών, Μιχαὴλ καλουμένου. Καὶ ὡς ἐκ τῆς τοιαύτης λοιπὸν εἰλωτικῆς τῶν κατοίκων καταστάσεως, ὁ τῆς παιδείας ἔρος αὐτῶν παντελῶς ἐξέλιπεν. Φεῦ!

ΠΟΛΥΓΕΡΟΣ

Ἀπὸ τῆς ἄνω εἰρημένης πεδιάδος, ἐπὶ τῆς ὁποίας κεῖνται, ὡς εἴρηται, τὰ χωρία Ἁγίου Μάμας, Πορταριά καὶ Μυριοφύτου καὶ πλείστα ἄλλα ὄσα Μετόχια τῶν ἐν Ἄθω εὐαγῶν Σκηνωμάτων, ἄρχεται βαθμηδὸν ὕφουμένη σειρά τις τοῦ μεγαλητέρου τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου ὄρους Κισσοῦ, ἐφ' ἧς σειρᾶς κεῖται τὸ ἐπὶ τῶν ἀφανῶν ἑρειπίων τῆς περικλειοῦς πόλεως Ἀπολλωνίας τῆς Χαλκιδικῆς τεθεμελιωμένον ἤδη χωρίον Πολύγερος, τὸ εὐτελὲς τοῦτο ἔχνος τῆς πάνυ ἀξιολόγου ἐν τῇ ἱστορίᾳ διατελοῦσης πόλεως. Αἶαν δ' εὐάερον τυγχάνει καὶ ὑγιεινὸν τὸ κλίμα κατέχει τὸ εἰρημένον χωρίον, πανταχόθεν καταρδευόμενον ὑπὸ ἀπειραρίθμων ρυάκων, ἐξ ἀχανῶν μὲν καὶ ἀποτόμων φαράγγων καταρρέοντων, διαυγῆς δὲ καὶ γλυκὴ τὸ ὕδωρ αὐτῶν παρεχόντων ἑπτακόσαιο περίπου οἰκίαι συναποτελοῦσι τὸ χωρίον τοῦτο θεωρούμενον παρὰ τῶν Χαλκιδέων τὸ πρωτεύον πάντων τῶν ἄλλων τῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς Χερσονήσου κειμένων κατὰ τε τὴν πληθὺν τῶν οἰκιῶν καὶ κατοίκων αὐτοῦ. Ἦδη δὲ μάλιστα κατὰ τὸ 1869 ἔτος συνέστη ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ ἡ κατὰ τοὺς νέους Κανονισμοὺς τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας διορθωθεῖσα ἔδρα τοῦ Διοικητηρίου τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου μετὰ καὶ Ἐπαρχιακοῦ Συμβουλίου, καταργηθέντος παντελῶς τῆς ἐν τῇ Χερσονήσῳ Παλλήνῃ (Κασσάνδρᾳ) ἔδρας τοῦ Ἐπαρχείου. Καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ νῦν Μητροπολίτης Κασσανδρείας Κ. Γρηγόριος προσπαθεῖ ἵνα μεταθέσῃ τὴν ἐν τῇ χερσονήσῳ Παλλήνῃ (Κασσάνδρᾳ, ἐξ ἧς Κασσανδρείας καλεῖται), ἔκπαλαι διατελοῦσαν Μητροπολιτικὴν αὐτοῦ ἔδραν εἰς τὸ χωρίον Πολύγερον διὰ μελλούσης ἀνεγέρσεως νέας Μητροπόλεως, μεγάλως δυσανασχετούτων τῶν τῆς Παλλήνης κατοίκων, Κασσανδρέων.

Τοῦ αἰοδίου Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας κυροῦ Ἰακώβου ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ ἀρχιερατεύοντος πρὸ εἰκοσαετίας περίπου ἀνηγγέρθη ἐκ δάθρων τῇ γενναίᾳ τῶν Χαλκιδέων συνδρομῇ καὶ ἀξιεπαίνῳ ἐπιστασίᾳ τοῦ ἄνω

λιον και Αϋγουστον επικρατει μάλιστα έχει πνιγηρός καύσων, επιπολάζει δὲ και σφοδρός πυρετός, οὐκ ὀλίγα θύματα αὐτοῦ παρερχόμενος⁶.

2. ΝΙΚΗΤΗ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἀπέχον ἡμίσειαν ὥραν τῆς θαλάσσης κείται ἐγγχωσμένον εἰς σχισμάδα τινα τοῦ ὄρους Κύλλης· σύγκειται δὲ ἐξ ἑκατὸν ἐννενήκοντα πέντε περίπου οἰκιῶν, ὑπάρχει δὲ και Σχολεῖον Ἀλληλοδιδασκτικόν. Ἡ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ Ἱερὰ Ἐκκλησία τοῦ ἁγίου μάρτυρος Νικήτα ἀνηγέρθη τῷ 1867 ἔτει, τῇ ἀξιειπαινῷ προτροπῇ τε και συνδρομῇ τοῦ πρώην Μητροπολίτου Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθου⁷, συνδραμόντων και πάντων τῶν κατοίκων τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου.

6. Εἶναι τὸ σημερινὸ χωριὸν Ὀρμύλια στή θέσῃ τῆς ἀρχαίας Σερμύλης, ἀποικίας τῶν Χαλκιδικέων· φόρου ὑποτελῆς στοὺς Ἀθηναίους ὕστερα ἀπὸ τὴν ἤτταν τῶν Περσῶν καταστράφηκε περὶ τὸ 348 π.Χ. ἀπὸ τὸν Φίλιππον τὸν Β΄.

7. Ὁ Ἱεράρχης οὗτος εἶναι λίαν ἀξιειπαινὸς διὰ τοὺς κόπους και μόχθους, οὓς κατέβαλε διὰ τὴν ἀνέγερσιν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος χωρίου. Τὸ χωρίον Νικήτη ἐκείνητος ἀρχαίαν τινα ἐκκλησίαν σμικροτάτην, ἐν ἣ ἐκκλησιαζόμενοι οἱ κάτοικοι ἐστενοχωροῦντο μεγάλως ἕνεκα τῆς μικρᾶς χωρητικότητος αὐτῆς, πρὸ πάντων ὅμως ἐν καιρῷ χειμῶνος, διότι ἐξετίθετο εἰς τὰς ἐροχὰς και χιόνας τοῦ χειμῶνος. Μολονότι δ' ὑπέφερον τοιαῦτα και τοιαῦτα δεινά, ἕνεκα τῆς ἀγροικίας και ἀναισθησίας σχεδὸν ἀπὸ τῶσων ἐτῶν διχονοοῦντες δὲν ἐπαχείρουν νὰ ἀνεγείρῳσιν ἐδρῶχρον Ἐκκλησίαν, καιτοὶ ἐπὶ τοσοῦτον προτρεψάντων αὐτοὺς τῶν κατὰ καιροὺς Ἀρχιερέων, Μητροπολιτῶν Κασσανδρείας τῶν αἰδιίμων Δανιὴλ και Ἰακώβου (τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας) Ἱερεμίου (ἐν Μιτυληνῇ ἤδη διατρίβοντος), Ἱγνατίου (τοῦ αἰδιίμου Μητροπολίτου Ἐλασσῶνος) και Νεοφύτου (τοῦ νῦν Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Δέρκων). Ἀλλ' ὁ ρηθεὶς Ἱεράρχης Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθος ὁ ἐκ Καισαρείας οὐκ οἶδ' ὅπως ἐπὶ τέλους κατέπεισε τοὺς κατοίκους τούτους ἵνα ἀνεγείρῳσι τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο οἰκοδόμημα.

Ἀλλὰ τότε και τῆς ἀνεγέρσεως ἐγκριθείσης και ἀποφασισθείσης, τῆς δὲ διὰ τὴν ἀνέγερσιν ἀναγκαίουσης βλῆς προπαρασκευασθείσης, πρὸς δὲ και τοῦ Ἀρχιτέκτονος ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ρηθέντος Ἱεράρχου συμφωνηθέντος ἀκόμη, αἴφνης διαρρῶνγηται διαφωνία μεγίστη μεταξὺ τῶν κατοίκων, εἰς δύο διαιρεθέντων φατρίας, ὧν οἱ μὲν ἔλεγον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ ἀνεγερθῇ ἐπὶ τοῦ παρὰ τῇ δεξιᾷ τοῦ χωρίου πλευρᾷ ὑψομένου λόφου, οἱ δὲ ἔλεγον ὅτι πρέπει νὰ ἀνεγερθῇ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χωρίου (ἐπὶ θέσεως στενωποῦ και βορβορώδους). Τέλος ὑπεριστάσης τῆς γνώμης τῆς εὐ φρονούσης μερίδος, ἧς ἡγήετο Γερο-Παναγιώτης τις, ἤρξατο μετὰ τὴν συμφιλίωσιν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἡ ἀνέγερσις τοῦ ναοῦ κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1867 ἔτους, ὅτε και ἁγιασμοῦ τελομένου παρὰ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἀρχιερέως ἐπὶ τῶν θεμελίων τοῦ ναοῦ, ἐτέθη ὁ θεμέλιος λίθος ἐπ' ὄνοματι τοῦ ἁγίου Μάρτυρος Νικήτα (κατὰ τὸν τῆς παλαιᾶς ἐκκλησίας ἅγιον ἐξ οὗ και τὸ ὄνομα ἔλαβε τὸ χωρίον), παρόντος τότε και τοῦ προηγουμένου τῆς ἐν Ἀθωνι Μονῆς τοῦ Εἰρηοποτάμου Κ. Διονυσίου μετὰ και τριῶν ἄλλων Μοναχῶν. Κατὰ τὴν οἰκοδομὴν ταύτην ἐπεστάται ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Ἱεράρχης συντρέχων και προμηθεύων αὐτοπροσώπως κατὰ πάντα τὰ ἀναγκαίουσιν⁸ και ἤδη τὸ χωρίον τοῦτο κέκτηται μίαν λαμπρὰν ἐκκλησίαν και μεγαλοπρεπῆ, καταθέλγουσαν τοὺς θεατάς, διότι φαίνεται μακρόθεν ὑψομένη ἐπὶ τοῦ

Τὸ χωρίον Νικήτη εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Γαληψοῦ⁸. Ὁλίγον τι μακρὰν τοῦ χωρίου πεδιάς τις ἐξαπλοῦται πρὸς τὴν θάλασσαν· ἐπὶ τῆς πεδιάδος ταύτης νέμονται ἐν καιρῷ χειμῶνος τὰ ποίμνια τῶν Βλάχων λεγομένων, τῶν μὲν ἐκ Βοδενῶν, τῶν δὲ ἐκ Στρωμνίτιδος καὶ ἄλλων ἐκ Κεστεντηλίου μεταβαίνοντων κατὰ Σεπτέμβριον εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, κισλάδας καλουμένας, δι' ἃς πληρόνουσιν οὗτοι ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τὸ ἀντίτιμον τῆς νομῆς εἰς ἐκάστην Κοινότητα, εἰς ἣν ἀνήκει ἐκάστη πεδιάς· ἀπέρχονται δὲ εἰς τὰ ἴδια μετὰ τῶν ποιμνίων κατὰ τὴν 25 Μαρτίου. Τὸ ἀντίτιμον δὲ τῆς νομῆς καὶ τῆς πεδιάδος τοῦ χωρίου τούτου οὐκ ὀλίγον συνετέλεσε τότε κατὰ τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ἄνω ρηθέντος ναοῦ τοῦ χωρίου Νικήτης, παρὰ Βασιλείου τινος ἐκ Κεστεντηλίου πληρωθὲν διὰ πέντε ἔτη.

3. ΠΑΡΘΕΝΩΝ

Τὸ χωρίον τοῦτο κείμενον ἐπὶ τῆς σειρᾶς τοῦ δυσβάτου ὄρους Λίγγου σύγκειται ἐκ πεντήκοντα περίπου οἰκιῶν· ἔχει δὲ Ἐκκλησίαν, ὡς καὶ δημοτικὸν Σχολεῖον. Τὰς γαίας τοῦ χωρίου τούτου ἐσφετερίσθησαν δωροδοκῆσαντες τὰς ἐν τῇ πόλει Θεσσαλονίκῃς πολιτικὰς ἀρχὰς οἱ ἄπληστοι Μοναχοὶ τῆς ἐν τῇ Ἀθωνί Μονῆς τοῦ Κωνσταντινίου, ἐχούσης Μετόχιον γεινιάζον τῷ χωρίῳ Παρθενῶνος. Καὶ ἤδη οἱ κάτοικοι οὐδὲν ποιήσαντες διὰ διαφοροτρόπων ἀγωγῶν ἐν Θεσσαλονικῇ στεροῦνται ἀδίκως καὶ παραλόγως τῶν γαιῶν τῶν πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν πρὸς τὸ ζῆν αὐτῶν ἀναγκαίων ἐξαρκούντων μόλις, καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰσὶν ἀξιοδάκρυτοι.

ΤΟΡΩΝΗ

Τῆς ἀρχαίας ταύτης πόλεως, ἧς τὰ εἰρήπια μόνον σώζονται, διατηρεῖται εἰσέτι ἀνέπαφον τὸ κατὰ τὴν θάλασσαν φρούριον Λήκυθον⁹. Ἀναφέρει δὲ ἱστορικῶς περὶ τούτου ὁ Θουκυδίδης λέγων ἐν Κεφαλ. 113. Βιβλ. 4 οὕτως.

«Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι (ἔτυχον γὰρ ἐν τῇ ἀγορᾷ ὀπλιταὶ καθεύδοντες

προρρηθέντος λόφου τοῦ ἐπικειμένου τῷ χωρίῳ ὡς ἄνω εἰρηται, ὡς κομψότατον καὶ περικαλλῆς προπύργιον. Ἀλλ' ὦ τῆς ἀγνωμοσύνης! χολὴν ἀντὶ τοῦ μάννα ἀπέδωκαν τῷ ἀξιόπαινῳ Ἱεράρχῃ Κ. Χρυσάνθῳ, τῷ καὶ αὐτὸ τὸ συμφέρον αὐτοῦ θυσιάσαντι δι' αὐτοῦς, οἱ στυγεροὶ οὗτοι κάτοικοι ἕνεκα ἀτομικῶν παθῶν καὶ παρανόμων αἰτήσεών των καταδιώξαντες αὐτὸν μετὰ τινων ὀλιγαριθμῶν ἀσυνειδήτων.

8. Δὲν εἶναι καθόλου βέβαιο ὅτι τὸ τωρινὸ χωρίον Νικήτη εἱσκατεται στὴ θέσση τῆς ἀρχαίας Γαληψοῦ ποῦ πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ κοντὰ σὲ ὄρμιο ποῦ τὴν ἐξυπηρετοῦσε. Ὁ Ἡρόδοτος (Ζ. 122) τοποθετεῖ τὴ Γαληψὸν ἀνάμεσα στὴν Τορῶνη καὶ τὴν Σερμιλλή.

9. Ὅπου ὁ σημερινὸς συνοικισμὸς «Τορῶνη» στὸν ὁμώνυμο ὄρμιο τῆς περιφέρειᾶς Σουκιᾶς.

«ὡς πεντήκοντα) ἐπειδὴ ἦσθοντο, οἱ μὲν τινες ὀλίγοι διαφθείρονται ἐν χερσὶν αὐτῶν, τῶν δὲ λοιπῶν οἱ μὲν πεζῆ, οἱ δὲ εἰς τὰς ναῦς, ἐφρούρουν δύο, καταφυγόντες διασώζονται ἐς τὴν Λήκυθον τὸ φρούριον, ὃ εἶχον αὐτοί, καταλαθόντες ἄκρον τῆς πόλεως ἐς τὴν θάλασσαν ἀπειλημμένον ἐν στενῷ ἰσθμῷ· κατέφυγον δὲ καὶ Τρωαίων ἐς αὐτοὺς ὅσοι ἦσαν σφίσι ἐπιτήθειοι».

Καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης ἀναφέρει περὶ τινος συμμαχίας γενομένης μεταξὺ Τρωαίων καὶ Ὀλυνθίων, καὶ ἄλλων τινων γειτνιαζουσῶν πόλεων, οὕτω πως λέγων ἐν Κεφαλαίῳ 27, 16, γγ'.

«Τῶν μετασχουσῶν ταύτης τῆς συμμαχίας (τῶν Ὀλυνθίων ἐνοσεῖ) ἦσαν ἄλλαιτε (πόλεις) καὶ αἱ ἐξῆς, Ποτίδαια, Τρωώνη, Λήκυθος, Μηκύνερνα, ἴσως δὲ καὶ ἡ Ἄσσα, Πίλωρος, Σίγγος, Σάρτα, Σερμύλη, Ἄργιλος, Στάγειρος, Σκῶλος, Σπάρτωλος».

Τὴν Τρωαίων καὶ Ὀλυνθίων συμμαχίαν καὶ τὰ νομίσματα μαρτυρεῖ, ἐν οἷς ἐπιγράφεται ΟΛΥΝΘΙΩΝ ΚΑΙ ΤΡΩΩΝΑΙΩΝ ΑΙΟΝΟΜΟ (= ὁμόνοια) ἴδε Βοιμελ. Προλεγόμενα σελ. 25.

Ἡ ἐξαφανισθεῖσα ἐπίσημος πόλις Τρωώνη ἦτο τὸ πάλαι μία τῶν μεγαλύτερων πόλεων τῆς χερσονήσου Σιθωνίας, ὡς καὶ ἡ πόλις Σίγγος (νῦν χωρίον Συκιᾶ) ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς τῆς χερσονήσου πλευρᾶς κειμένη, δοῦσα δὲ καὶ τὸ ὄνομα αὐτῆς εἰς τὸν Σιγγιτικὸν κόλπον. Ἀπὸ δὲ τῆς Τρωώνης ὠνομάσθη καὶ ὁ ἕτερος κόλπος Τρωαίος.

4. ΣΥΚΙΑ

Τὸ χωρίον τοῦτο εἶναι λείψανον τῆς ἀρχαίας πόλεως Σιγγοῦ, ἐξ ἧς ὠνομάσθη, ὡς εἴρηται ἄνω, καὶ ὁ κόλπος ὁ τὴν χερσονήσον Σιθωνίαν περιβρέχων, καὶ πρὸς τὸ Αἰγαῖον τείνων πέλαγος, Σιγγιτικός. Σύγκειται δ' ἐκ τριακοσίων εἴκοσι περίπου οἰκιῶν, κειμένων παρὰ τῇ ὑπάρξει τοῦ πετρώδους ὄρους Λίγγου. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ χωρίου τούτου εἶναι ἀρχαία, καίσα κατὰ τὸ ἤμισυ ἐπὶ τοῦ Κριμαϊκοῦ Πολέμου (1855) ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὧν ἀρχηγὸς ἦν τότε ὁ διαδόχτος Τσάμος ὁ Καρατάσσοσ, (ὁ ὁποῖος κατετάραξε δι' ἀπατηλῶν καὶ ἀδυνάτων λόγων τοὺς ἐφησυχάζοντας Κασσανδρεῖς)· ἔκαυσαν δὲ ταύτην, ἐπειδὴ ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς ὡς ἐν φρουρίῳ περικλεισθεὶς ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας ἐκ τῶν παραθύρων ἐπυροβόλει κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἤδη δὲ ἀνεγερθεῖσα παρὰ τῶν κατοίκων ἐπὶ τῶν ἡμικαύστων σχεδὸν θεμελίων διατελεῖ πάντῃ ἄκοσμος.

Περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῆς χώρας Συκιᾶς σημειωτέον καὶ τοῦτο ὅτι, ἐν τινι ἀγρῷ ἱερέως τινος τοῦ χωρίου τούτου, μεταξὺ Συκιᾶς καὶ Τρωώνης κειμένῳ, ἀνεκαλύφθησαν Μακεδονικὰ χρυσᾶ νομίσματα πλεῖστα καὶ εὐμεγέθη, ἔχοντα δὲ προτομὴν βασιλέως τῆς Μακεδονίας, οὗ τὸ ὄνομα καὶ περ ἐν τοῖς

02

νομισμασιν ὃν ἐγκεχαραγμένον ἀπέβη ὁμως ἤδη, ὡς ἐφθαρμένον ἐκ τῆς πολυκαιρίας δυσανάγνωστον. Σώζονται δὲ κατὰ τὴν ρητὴν ὁμολογίαν ἱερέως τινος τοῦ χωρίου Συκιᾶς παρὰ τῷ Σεβ. Μητροπολίτῃ Δέρκων Κ. Νεοφύτῃ τινὰ τῶν νομισμάτων τούτων, ὡς δωρηθέντα τῇ Α. Σεβασμιότητι παρὰ τοῦ ἀνακαλύψαντος τὰ νομίσματα ταῦτα ἱερέως ἀρχαιότητος χάριν.

Ἐπάρχει δὲ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ Ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολή.

ΣΑΡΤΗ

Καὶ αὕτη ἦν ποτὲ λαμπρὰ πόλις ἀρχαία ἐπὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀμπέλου κειμένη, ἧς ὁμως οὐδὲ ἔχνος σώζεται· χρησιμεύει δὲ σήμερον ὡς χειμᾶδιος κατοικία τινῶν τῶν κατ' ἔτος ἐν τῇ Χαλκιδικῇ χερσονήσῳ ἐνδημούντων Βλάχων· γεωργοῦνται δὲ αἱ γαῖαι αὐτῆς ὑπὸ τῶν καλογήρων τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῶν εἰς τὰ ἐκεῖσε ἰδρυμένα μικρὰ μετόχια κατοικοῦντων¹⁰.

5. ΑΓΙΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐξ ἑκατὸν ἑβδομήκοντα περίπου οἰκιῶν συγκείμενον κατέχει λαμπρὰν καὶ ἐξαιρετὸν τοποθεσίαν, ἕνεκα τῆς μαγευτικῆς θεᾶς τοῦ Σιγγιτικῆς κόλπου, καὶ τῆς ἀπέναντι χερσονήσου Ἀκτῆς ἢ τοῦ Ἄθω, ὁμοιοζούσης μὲ στεφανίδα, ἦν ὡς ἀδάμαντες καὶ μαργαρίται περικοσμοῦσιν αἱ 24 εὐαγεῖς Μοναί, τὰ σεπτὰ ταῦτα κειμήλια τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Καὶ ἐν αὐτῷ τῷ χωρίῳ οὐκ ὀλίγους κόπους κατέβαλεν ὁ Σεβάσμιος Μητροπολίτης πρώην Κασσανδρείας Κ. Χρῦσανθος, ὅπως ἐκ βάρων ἀνεγείρῃ Ἑλληνικὴν καὶ Ἀλληλοδιδασκτικὴν Σχολὴν μυρία προσκόμματα ἀπαντήσας παρὰ τῆς μερίδος τῶν ἀγενῶν καὶ ἀφιλομούσων τοῦ χωρίου τούτου κατοίκων.

Δύο περίπου ὥρας καταβαίνων τις ἐκ τοῦ χωρίου τούτου πρὸς τὴν θάλασσαν ἀπκντᾶ ἐν τῷ Σιγγιτικῷ κόλπῳ παρὰ τῇ ξηρᾷ φυσικὸν ἀξιοθαύμαστόν τινα λιμένα, ἐκ μικρῶν νησιδίων ἀποτελούμενον καὶ διαφόρους φυσικὰς εἰσόδους τε καὶ ἐξόδους ἔχοντα, καλούμενον δὲ Βουρδουροῦν.

Ἐν τῷ φυσικῷ τούτῳ λιμένι οἱ πλεῖστοι τῶν κατοίκων ἐνασχολοῦνται περὶ τὴν ἀλιεῖαν διαφόρων ἰχθύων μαλακίων καὶ ὀστρακοδερμάτων· ἐκ τοῦ λιμένος τούτου καὶ μάλιστα ἐκ τῶν δύο κόλπων τοῦ τε Σιγγιτικῆς καὶ Ἰσθμιαίου ἐξάγεται ὁ περίφημος ὀκτάπους, καὶ τόσοι ἄλλοι ἰχθύες.

10. Διετήρησε τὸ ἀρχαῖο ὄνομα τῆς τοποθεσίας ὅπου (στὴν ἀνατολικὴν παραλία τῆς Σιθωνίας καὶ στὸν ὄρμον κοντὰ στὸ ἀκρωτήρι «Ψευδοκάβος») ὑπῆρχε ἡ ἀρχαία Σάρτη ποῦ ἀναφέρει καὶ ὁ Ἡρόδοτος (Ζ. 122) ἀνάμεσα στὶς πόλεις ἀπὸ τίς ὅποτες ὁ Ξέρξης παρέλαβε πλοῖα καὶ στρατόν.

0 X
 ιεράρχου ἐν τῷ χωρίῳ Πολυγέρω κεντρικὴ Ἑλληνο-ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολή, σκοπὸν ἔχουσα τὴν προαγωγὴν καὶ διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Χαλκιδικείου νεολαίας. Καὶ ἤδη φαίνεται ὑψομένη μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ προαύλῳ τῆς οὐχ ἦττον κομψῶς ὠκοδομημένης ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἱερᾶς Ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἢ ρηθεῖσα Σχολή, ἀκμάζουσα καὶ νῦν διατελοῦσα.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ περιτριγυρίζουσα τὸ χωρίον τοῦτο γηίνη ἔκτασις ὄρεινῆ καὶ λίαν θραχώδης πέφυκε, διὰ τοῦτο καὶ οἱ κάτοικοι τὰ προσοδοφόρα αὐτῶν κτήματα ἔχουσι κάτωθεν τοῦ χωρίου, εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων περίπου ὥρων, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς ἄνω εἰρημένης σειρᾶς τοῦ ὄρους Κισσοῦ, ἐπὶ τῆς ἐκτεταμένης ἐκείνης καὶ εὐφόρου παραθαλασσίου πεδιάδος (περὶ ἧς ἄνωθε λόγος ἐγένετο)· ἐνταῦθα ἔχουν πρὸς τοῦτοις οἱ τοῦ Πολυγέρου κάτοικοι τὰς ἀγροτικὰς αὐτῶν καλύδας, ἐν αἷς διατηροῦντες ἐν ἀφθονίᾳ τὸν δόμβουκα (σιώληκα μετάξης), καὶ ἐν καιρῷ τοῦ ἔαρος διατρέφοντες αὐτὸν τοῖς φύλλοις τῶν παρακειμένων ἐκεῖ ἀπειραριθμῶν συκαμινεῶν, οὐκ ὀλίγον ὠφελοῦνται ἐξ αὐτοῦ, ὡς καλὴν καὶ ἀφθονον ἐξάγοντος μέταξαν, εἰς διαφόρους ἐμπόρους τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης πωλοῦντες αὐτόν.

Ὡς πασιφανῆ δὲ ἀρχαιότητα τῆς ἐκλαμπήσεως ποτε πόλεως Ἀπολλωνίας, ἐκτίθημι περιγραφικῶς τὰς παρὰ τῷ χωρίῳ κειμένας καὶ ἀειρρεούσας Κρήνας, αἵτινες, δι' ἀρχαιωτάτων ὀχετῶν ἐποχετεύουσι ἐκ τῶν ὑψηλοτάτων κορυφῶν τοῦ παρακειμένου ὄρους Κισσοῦ ὕδωρ ἀφθονον καὶ χρησιμεῖον τοῖς Πολυγερινοῖς εἰς διαφόρους αὐτῶν ἀνάγκας.

ΒΡΑΣΤΑ

Τρεῖς περίπου ὥρας μακρὰν τοῦ Πολυγέρου πρὸς ἄρκτον κεῖται τὸ χωρίον Βραστά, πλησίον τοῦ ποταμοῦ Χαθρίου τοῦ νοτιοδυτικῶς πρὸς τὸν Τορωναῖον κόλπον ἐκβάλλοντος· καὶ φαίνεται, ὅτι τεθεμελιώται ἐπὶ τῶν ἀφανῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως Χαλκίδος, ἐκ τριακοσίων καὶ ἐπέκεινα οἰκιῶν συγκαίμενον τὸ χωρίον τοῦτο, τοῦ ὁποῦ αἱ οἰκίαι ὠκοδομημέναι τυγχάνουσιν εἰς τὰ στέργα θουνίσκου τινος. Ἡ ἐκκλησία τοῦ χωρίου ἐπ' ὀνόματι τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Εὐαγγελιστρίας σεμνυνομένη ὑψοῦται μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ τῆς κορυφῆς μικροῦ τινος λόφου μέσον τοῦ χωρίου πεφυκός, περιστοιχιουμένη πανταχόθεν ὑπὸ τῶν εὐσκιοφύλλων δένδρων τοῦ λοφίσκου. Ἡ δὲ Ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολὴ τοῦ χωρίου σεσαθρωμένη καὶ ἐτοιμόρροπος διατελοῦσα ἐπεσκευάσθη τῷ 1866 ἔτει παρὰ τῶν κατοίκων τῇ ἀξιεπαίνῳ προνοίᾳ τοῦ τότε ἀρχιερατεύοντος ἐκεῖσε πρώην Μητροπολίτου Κασσανδρείας Κ. Χρυσάνθου.

ΛΟΥΚΟΒΑ ¹⁸

Τρεῖς περίπου ὥρας μακρὰν τοῦ χωρίου Βραστά, ἐπὶ τῆς ὑψηλοτάτης

18. Ἡ Λοῦκοβα μετονομάσθηκε σὲ Ταξιάρχην.

κορυφῆς τῆς κατὰ πλάτος τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου ἐπεκτεινομένης πλευρᾶς τοῦ ὄρους Κισσοῦ βορειανατολικῶς κεῖται τὸ χωρίον Λούκοβα, ὅπερ σύγκειται ἐξ ἑκατὸν εἴκοσι περίπου οἰκιῶν εὐτελεστάτων· οἱ τὸ χωρίον τοῦτο οἰκοῦντες λίαν ἀγροῖκοι καὶ ἀμειβεῖς τυγχάνοντες μόλις διατηροῦσι μικρὸν τι Δημοτικὸν Σχολεῖον· ἐκκλησιάζονται ὁμῶς ἐν Ἐκκλησίᾳ οὐκ εὐκαταφρονήτῃ, καλλωπιζομένη συνεχῶς διὰ προσφορῶν καὶ συνδρομῶν τῶν τοῦ ἀγιωνύμου Ὁρους Μοναστῶν.

Ἀναβοκαταβαίνων τις τὴν ἄνω εἰρημένῃν πλευρᾶν τοῦ ὄρους Κισσοῦ πρὸς τὸν Σιγγιτικὸν κόλπον φθάσει εἰς τι χωρίον παραλίως μὲν τοῦ Ἀκάνθου κόλπου καίμενον, ἀπέναντι δὲ τοῦ Στρυμονικοῦ κόλπου, τὸ ὁποῖον καλεῖται:

ΙΕΡΙΣΣΟΣ

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐκ πενήτηντα μόλις συγκείμενον οἰκιῶν, ἐπὶ βραχῶδους καὶ ἀποτόμου παραθαλασσοῦ κλιτύος ἰδρυμένον, εὐτελὲς τυγχάνει λείψανον τῆς ἀρχαίας καὶ ἱστορικῆς ἐκείνης πόλεως Ἀκάνθου, πενήτηντα σχεδὸν σταδίου ἀπεχούσης τῆς τοῦ Ξέρξου διώρυγος, περὶ ἧς ἀνωτέρω λόγος ἐγένετο. Παρὰ τῇ χωρίῳ τούτῳ κεῖνται δύο ἢ τρία Μετόχια τῶν ὁποίων οἱ Μοναχοὶ παραλόγως πως προσπαθοῦσιν ἤδη ὅπως ἀρπάσωσιν ἀπὸ τῶν χειρῶν τῶν Ἱερισσέων τὰς γαῖας αὐτῶν. Ὅπισθεν δὲ τοῦ χωρίου Ἱερισσοῦ, οὐκ ὀλίγας ὥρας μακρὰν ἐπὶ τινος μεγάλης κοιλάδος περιστοιχουμένης ὑπὸ τοῦ ὄρους Κισσοῦ ἐν εἶδει ἡμικυκλίου, κεῖνται οὐκ ὀλίγα χωρία, ὑπαγόμενα πολιτικῶς μὲν τῇ διοικητῇ (Καϊμιακάμῃ) ἀπάσης τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου, ἐκκλησιαστικῶς δέ, τινὰ μὲν, τῇ ἐπισκόπῳ Ἱερισσοῦ καὶ, Ἁγίου Ὁρους τινὰ δέ, τῇ ἐπισκόπῳ Ἀρδαμένου· ταῦτά δε, (καθόσον ἐνθυμοῦμαι τὰ ὀνόματα αὐτῶν) εἰσὶ τὰ ἑξῆς:

ΛΑΡΙΓΟΒΑ ¹⁹

Ἐκ 500 συγκείμενον οἰκιῶν.

ΓΟΜΑΤΙ

Ἐκ 200 περίπου οἰκιῶν.

ΑΔΑΜ

Ἐκ 50 συγκείμενον περίπου οἰκιῶν.

ΓΡΕΒΕΝΙΚΙΑ

Ἐκ 50 περίπου οἰκιῶν.

ΠΕΣΙΤΝΙΚΙΑ

Ἐξ 70 περίπου οἰκιῶν.

19. Ἡ σημερινὴ Ἀρναία.

Μαζὺ μὲ τὸν Χρυσανθίδη κάναμε ἓνα ταξίδι στὴ Χαλκιδικὴ στὰ 1869 καὶ μᾶς χειραγώγησε ὁ περιηγητὴς διὰ μέσου τῶν κωμοπόλεων καὶ τῶν χωριῶν τῆς.

Ὁ Νικόλαος Χρυσανθίδης ὁ Βυζάντιος μὲ τὸ βιβλίο του «Αὐτοσχέδιος περιγραφή τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου» ποὺ ἐκδόθηκε στὰ 1869, δηλαδή πρὶν ἀπὸ ἑκατὸν ἑπτὰ χρόνια, μᾶς δίνει μιὰ εἰκόνα τῆς Χαλκιδικῆς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἰκόνα πολὺτιμη γιὰ κείνον ἰδίως ποὺ πρόκειται νὰ καταπιασθῆ μὲ τὴ συγγραφή τῆς Ἱστορίας τῆς Χαλκιδικῆς.

χεὶ τῷ λόγῳ καὶ τὴν νεωτέραν περιγραφὴν τῆς παρὰ τῇ ρηθείῳ Χερσονήσῳ πόλεως Θεσσαλονίκης, πόλεως διατελούσης σήμερον ὡς γεφύρας, οὕτως εἰπεῖν, τοῦ ἐμπορίου ἀπάσης τῆς Μακεδονίας, καὶ κατὰ μέγα σχεδὸν μέρος τῆς Βουλγαρίας, πόλεως τὰ μέγιστα διακρινομένης ἐπὶ διανοητικῇ καὶ ἠθικῇ τῶν κατοίκων καταστάσει καὶ πολιτισμῷ.

Καὶ μᾶς ἐξηγεῖ, πολὺ χαριτωμένα, τὴν αἰτίαν: «Σ.Σ. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τούτῳ μέρει συγγωνεύεται τὸ τέταρτον Μῆρος τοῦ παρόντος πονήματος, καθότι καὶ ἡ ἐκτύπωσις τοῦ συγγράμματος ὑπερέβη κατὰ τρία σχεδὸν τὰ κατὰ τὴν Ἑγγελίαν δύο μόνον τυπογραφικὰ φύλλα, καὶ ἐπομένως χρηματικὴ ἔλλειψις ἀναγκάζει με νὰ παραλείψω τὰ οὐσιωδέστερα».